

Het is haar eerste bezoek aan hem in de gevangenis waar hij een straf van 212 jaar uit zit. Eerder stonden ze tegenover elkaar in een hoorzitting van de Waarheids-en Verzoeningscommissie. Zij, zwarte psychologe en slachtoffer van het apartheidsregime, als lid van die commissie. Hij, blanke Afrikaner en commandant van het beruchte doodseskader van de Zuid-Afrikaanse politie, Pumla Gobodo, en Eugene De Kock.

Na die hoorzitting biedt De Kock de weduwen van twee van zijn slachtoffers zijn excuses aan en vraagt hen om vergeving. Dit verzoek houdt Gobodo zo bezig dat ze besluit De Kock in zijn cel op te zoeken. Het leidt tot een serie gesprekken van in totaal meer dan 46 uur waarvan zij verslag doet in haar boek: *A human being died that night*.

Verdiend Kock vergeving? vraagt Pumla Gobodo zich af. Is Prime Evil, zoals zijn bijnaam luidt, dat waard? Het is een vraag met een religieuze, politieke, ethische en persoonlijke dimensie. Een geladen en beladen vraag. Pogingen om extreem wrede daders te begrijpen, laat staan te vergeven, zijn omstreden. Vergeving zelf is een begrip dat tal van vragen oproept – hoe verhoudt vergeving zich tot gerechtigheid, valt er nog iets te vergeven als de slachtoffers dood zijn, kan iemand anders uit naam van het slachtoffer vergeven, - maar in een maatschappij waarin voormalige vijanden als burens met elkaar moeten samenleven is de vraag naar vergeving bijna onontkoombaar.

'Tussen jou en mij, hoe verschrikkelijk, hoe wanhopig, hoe vernietigend breekt het tussen jou en mij (...), hoe lang duurt het? hoe lang voor een stem een ander bereikt, in dit land dat zo bloedend tussen ons ligt'.

In de gevangenis vraagt Gobodo aan De Kock zijn verzoek om vergeving aan de beide weduwen toe te lichten. Ze beschrijft zijn reactie: "Ik hoorde aan het gerammel van de kettingen om zijn benen dat hij schuifelde met zijn voeten. Hij begon te praten, zijn zware bril met de dubbele focusglazen lag op de tafel tussen ons in. Er stonden tranen in zijn ogen toen hij met gebroken stem zei: "Ik wou dat ik meer kon doen dan sorry zeggen. Ik wou dat ik de doden weer tot leven kon wekken." Hij strekte zijn armen uit alsof hij een lichaam droeg. Zijn handen beefden, zijn mond trilde, "Maar helaas," zei hij, "ik zal er mee moeten leven."

Pumla Gobodo ziet tijdens deze en de daaropvolgende ontmoetingen een wanhopige ziel, bevend en aangedaan, die voor zichzelf probeert te bevestigen dat hij nog steeds tot het menselijke universum behoort. Hij heeft zich door zijn misdaden buiten de gemeenschap geplaatst. Hij is een aardse balling geworden. En die ervaring heeft hem de ogen geopend. Hij lijdt. Lijdt ondraaglijk.

Het is een thema van alle tijden. Dostojewski werkte datzelfde gegeven uit op een aangrijpende manier in 'Schuld en boete'. Raskolnikow, een gewezen student in de rechten, pleegt een dubbele roofmoord op twee oude woekeraarsters. Dostojewski beschrijft de lange lijdensweg die de moordenaar vanaf dat moment gaat. Psychisch en fysiek. Hij is afwisselend radeloos, koortsig en bloedeloos bleek. Een levende dode, op zoek naar genezing. Raskolnikow voelt hoe hij door de moord op de oude vrouwen niet alleen hen maar ook zichzelf heeft gedood. Hij verwordt tot een eenzame dolende, uitgestoten door de samenleving en lijdt. Lijdt ondraaglijk, net als Eugene De Kock. Juist goed? Terecht? Pumla Gobodo vindt van niet.

In eerste instantie lijken de acties van de Kock - de genadeloze vernederingen, martelingen, moorden - misdaden die zich buiten de menselijke horizon van begrip ophouden. Maar Gobodo is van mening dat, door De Kock te verjagen uit de samenleving, we ook het kwaad buiten de wereld plaatsen, en daarmee onherstelbaar maken. Ze bepleit hem te behandelen als een man die wist. Een man die een geweten had wat hij negeerde, het zwijgen oplegde. Alleen door de dialoog aan te gaan kunnen we raken aan het menselijke dat nog in hem leeft. Alleen op die manier kunnen we iets van het kwaad ongedaan maken. En dat is niet hetzelfde als zijn gedrag verontschuldigen of vergoeilijken. Integendeel. Door hem te zien als mens en moreel aansprakelijk te stellen voor zijn daden, dwingt Gobodo hem zijn gruwelijke gedrag onder ogen te zien. De vermenschlijking van de Kock is zowel zijn straf als zijn rehabilitatie. Want hij wordt geteisterd door gevoelens van spijt, schuld en schaamte. Tegelijkertijd zijn het juist die gevoelens die hem tot mens maken.

Mensen kunnen veranderen. Zij kunnen zich distantiëren van degene die ze vroeger waren. Door zijn berouw bevestigt de Kock dat hij zich bewust is van zijn misdaden. Dat betekent dat hij, gedurende de tijd die hem rest, zal lijden aan zijn verleden maar ook dat hij, gedurende de tijd die hem rest, een ander – beter - mens kan worden. In dit geval: wil worden. In religieuze termen zou je kunnen spreken van een bekering. Of in het Hebreeuws, van *teshuwa*, een gedragsverandering, overgave aan een

nieuw begin. En dan komt misschien vergeving in zicht. Maar wie zich waagt aan het vragen van vergeving, moet erop voorbereid zijn een weigering te incasseren.

Toch raadt Gobodo dat slachtoffers af.

Zij ziet vergeving niet alleen als een vorm van menswording voor de dader maar ook als bevrijding voor het slachtoffer. Het verbreekt de schakels die het slachtoffer aan de dader geketend houden. Het onvergeeflijke ondermijnt en verwoest een mens, zoals het ook een samenleving ondermijnt en verwoest.

Haar radicale pleidooi voor vergeving, haar overtuiging dat altijd, overal, en in iedereen het menselijke moet worden opgezocht, los van wat hij of zij heeft gedaan, stelt ons voor ongemakkelijke vragen. En deze dagen, waarin de echo van het drama in Noorwegen nog oorverdovend nadreunt, maken die vragen alleen maar schrijnender: Wat betekent het uitspreken van de gedachte dat we hem, die zich met deze daad buiten de gemeenschap heeft geplaatst, weer zijn menselijkheid moeten teruggeven? Als straf en rehabilitatie. Het is bijna huiveringwekkend om over na te denken maar toch dwingt Gobodo ons daartoe.

Maar ook in ons eigen leven zijn het lastige, ongemakkelijke vragen.

Wie straffen we als we blijven beschuldigen of doodzwijgen? Wie helpen we als we volharden in wrok of haat? Wie bevrijden we als we in staat zijn tot vergeven? Juist vanwege de ongemakkelijke vragen verdient Pumla Gobodo in mijn ogen een plek in deze serie zinzoekers. Ze rammelt aan de grondvesten van het gewoontedenken, ze dwingt ons tot heroverwegen, haar verhaal sust niet maar schuurt. En daarmee plaatst ze zich in een evangelische traditie. Zeven maal zeventig maal is ook al zo'n ongemakkelijke, schijnbaar bovenmenselijke opdracht. Toch wil ik graag geloven dat we het kunnen. Haar achterna, Hem achterna. Ons talent voor empathie en vermogen tot vergeven zijn gouden, goddelijke gaven in deze wrede wereld. De sleutel om elkaar menselijk te houden of weer menselijk te maken.

Na afloop van de zitting in de Waarheids-en Verzoeningscommissie zei een van de weduwen van de door De Kock vermoorde mannen: "Ik hoorde hem om vergeving vragen maar was te geëmotioneerd en knikte alleen maar dat ik hem vergaf. Ik hoop dat hij begrijpt dat we niet alleen om onze echtgenoten huilen maar ook om hem. Ik zou zijn hand willen pakken. Hem laten zien dat er een toekomst is en dat hij nog steeds kan veranderen."

Wat een grootsheid, om niet alleen te huilen om het eigen immense verlies, maar ook om het zelfverlies van De Kock. Om de hand die jouw liefste vermoord heeft te willen pakken en te zeggen: "Verander, doe het, probeer het. Word wie je bedoeld bent te zijn."

Misschien is het aanmoedigen van nieuwe menselijkheid in een geschonden ziel wel rechtvaardigheid in de diepste betekenis van het woord.

Bisschop Tutu vroeg op dergelijke momenten tijdens de hoorzittingen om stilte.

Stilte omdat heilige grond werd betreden.

Stilte omdat een stem een ander bereikte.

Stilte omdat een mens een mens bereikte.

Colet van der Ven